

izvirni znanstveni članek
prejeto: 2008-09-05

UDK 81'28'373.7:001.891

ETAPE ZBIRANJA NAREČNEGA FRAZEMSKEGA GRADIVA

Karin MARC BRATINA

Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, SI-6000 Koper, Garibaldijeva 1

e-mail: karin.marc@zrs.upr.si

IZVLEČEK

Članek prinaša izkušnje in spoznanja terenskega dela dialektologa – frazeologa. Predlagana je metoda zbiranja narečnega frazemskega gradiva z izdelavo usmerjevalne vprašalnice v kombinaciji z vódenim pogovorom, podane pa so tudi izkušnje pri izbiri informatorja oz. oris dobrega informatorja za narečne frazeme.

Ključne besede: dialektologija, narečna frazeologija, metoda zbiranja narečnega frazeološkega gradiva, izdelava usmerjevalne vprašalnice, izbira informatorja

TAPPE DELLA RACCOLTA DEL MATERIALE DI FRASEOLOGIA DIALETTALE

SINTESI

L'articolo descrive le esperienze e le scoperte derivanti dal lavoro sul terreno del dialettologo – frazeologo. Si propone un metodo di raccolta del materiale di fraseologia dialettale con l'elaborazione di alcune domande di indirizzo in combinazione con una conversazione guidata. Vengono descritte anche le esperienze nella selezione dell'informatore, ovvero vengono tracciate le caratteristiche del buon informatore per i frasemi dialettali.

Parole chiave: dialettologia, fraseologia dialettale, metodo di raccolta del materiale di fraseologia, elaborazione delle domande di indirizzo, selezione dell'informatore

UVOD

Frazeologija kot inventarizacija (popis in razlaga) frazemov nekega jezika je v slovenskem prostoru še razmeroma novo področje dialektoloških raziskav, vendar zanimanje zanjo vse bolj narašča. Temu primerno je pri nas (ne)razvita tudi teorija narečne frazeologije. V začetku se zdi smiselno nekaj pozornosti nameniti postopku zbiranja narečnega frazeološkega gradiva, saj je to v strokovni literaturi, kolikor nam je znano, skopo predstavljeno.¹ Po besedah nemške dialektologinje E. Piirainen (2004, 47) sodeč, je frazeologija v dialektologiji v svetovnem jezikoslovju skromno obdelano področje raziskav; nemška dialektologinja sicer navaja le nekaj razprav iz svetovne dialektologije (npr. Burger, 2002; Filatkina, 2002; 2005), upoštevajoč le t. i. velike jezike.² Slovenski dialektologi se sicer lahko o narečni frazeologiji veliko poučimo pri hrvaških dialektologih in drugih jezikoslovcih (gl. npr. Maresić, 1993; Vajs-Zečević, 1994; Matešić, 1995; Turk, 1997; 1998; Menac-Mihalić 2000; 2005 idr.). Dialektologija namreč proučuje narečja, tj. govorjeno zvrst jezika, iz česar izhajajo tudi težave, ki se tičejo zlasti nabora gradiva. Poudariti pa je treba tudi to, da je dialektologovo terensko delo ključna etapa raziskovanja, saj je od zbranega gradiva pravzaprav odvisen ves nadaljnji potek dela; iz tega sledi, da je metodi zbiranja narečnega gradiva vredno nameniti nekaj besed.

V slovenski dialektologiji je narečna frazeologija teoretično obravnavana v delih P. Weissa (1994; 1998; 2000), ki v okviru narečnega slovaropisja predlaga način prikaza frazemov v slovarju; pri S. Poklač (2004), ki se ukvarja z vprašanjem, kaj sodi v t. i. narečno frazeologijo. V. Smole (2007a; 2007b; 2008a; 2008b; Menac-Mihalić, Smole, 2007) v svojih prispevkih med drugim izpostavlja tudi problem zbiranja narečne frazeologije in v tem smislu obravnava pomen izbire primerne narečnega govorca ter predlaga metodo vodenega pogovora na osnovi predhodnega nabora frazemov iz obstoječih virov,³ pri čemer se opira zlasti na tovrstne slovarje v hrvaškem jeziku in njegovih narečjih. Zbiranju narečne frazeologije slovenskih istrskih govorov se posveča tudi

avtorica tega prispevka (Marc Bratina, 2005a; 2006), in sicer (medjezikovno in medzvrstno) kontrastivno (Marc Bratina, 2005b), ter s poudarkom na posameznih pomenskih poljih (Marc Bratina, 2007).

Narečno frazeološko gradivo prinašajo nekatera dela L. Karničarja, in sicer leta 1990 izdano delo o obirskem narečju in leta 1994 o živalski frazeologiji v koroških narečjih (1994a); poskusni zvezek *Slovarja govorov Zadrebke doline A–H* avtorja Petra Weissa (1998) s 1218 frazeološkimi enotami. Leta 1999 objavljeno delo o živalski frazeologiji govora Doba pri Pliberku T. Trampusch ter že omenjeni prispevki V. Smole; ti namreč poleg teoretičnih izsledkov prinašajo tudi bogat narečni frazemski nabor, pod njenim mentorstvom poteka na Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete v Ljubljani od štud. leta 2005/06 izbirni diplomski seminar z usmerjenim zbiranjem narečne frazeologije.

Iz razprave K. Kenda-Jež (2006, 25, 28) o raziskovalnih področjih v slovenski dialektologiji druge polovice 20. stoletja je razbrati, da so v slovenskem dialektološkem prostoru frazeološke raziskave, tako teoretične kot tudi samo zbiranje gradiva, še v povojih.

K. Kenda-Jež (2002, 25) se strinja, da naj bi se sodobna dialektologija ukvarjala "tako s strukturo in rabo kot z vrednotenjem narečij (Niebaum – Macha, 1999, 142) in se povezovala z drugimi jezikoslovnimi disciplinami, ki raziskujejo tako rekoč isto predmetnost – sociolingvistiko, kontaktnim jezikoslovjem, jezikovno pragmatiko, psiholingvistiko in kognitivnim jezikoslovjem (Dunaj, 1996, 28; Habrajska, 1998, 60–61)". K temu bi lahko dodali še, da je zlasti za frazeološke raziskave nujna povezava tudi z drugimi humanističnimi in družboslovnimi disciplinami, kot so npr. zgodovina, etnologija in folkloristika, kulturna antropologija, arheologija, filozofija, sociologija, geografija ipd.⁴

V nadaljevanju podajamo izkušnje pri zbiranju narečnega frazemskega gradiva, pridobljene z dialektološkim terenskim delom v slovenski Istri, ki smo ga začeli leta 2004. Predlagana metoda zbiranja narečnega frazemskega gradiva se je oblikovala na podlagi bolj ali manj uspešnih poskusov, njihovi rezultati pa so odraz različnih dejavnikov.

1 Tudi v antropologiji je po mnenju M. Orehovec (2004, 74) o problemih, s katerimi se soočajo raziskovalci pri terenskem delu, premalo povedanega, in čeprav ti nedvomno zelo vplivajo na potek dela in na rezultate raziskave, to ostaja skrivnost terenskega raziskovanja.

2 Prim. tudi razprave o dosežkih slovanskih dialektologij, objavljene v zborniku *Diahronija in sinhronija v dialektoloških raziskavah* (2006) v razdelku *Pregled nacionalnih dialektoloških raziskav v 2. polovici 20. stoletja*; zdi se, da narečni frazeologiji še največ pozornosti posvečajo na Hrvaškem.

3 Zaradi neobstoja slovenskega frazeološkega slovarja (doslej je izšel le poskusni zvezek Frazeološkega slovarja slovenskega jezika avtorja J. Kebrla l. 2003) in razprav iz frazeografije, s katero se slovenski frazeologi ukvarjajo šele v zadnjem času (prim. Gantar, 2001; 2002), se tudi dialektologi kljub nekaterim pomanjkljivostim navajanja frazeoloških enot v geselskih člankih (prim. Petermann, 1988; Kržišnik, 1987/88) lahko zanašamo le na doslej še najboljše nabor frazemov v frazeoloških gnezdih in ponazarjalnem gradivu *Slovarja slovenskega knjižnega jezika* (SSK).

4 Prim. tudi misel M. Matičetova (1956) v zvezi z opredelitvijo predmeta folkloristike: "[M]lada znanstvena panoga, ki jo imenujemo folkloristika, si je namreč izoblikovala z združitvijo filoloških, književnozgodovinskih, kulturnozgodovinskih, geografsko-statističnih in drugih prijemov svojo lastno metodo" (povzeto po Stanonik, 2001, 344).

ETAPE

Izraba virov

Viri, iz katerih mora po našem mnenju zajemati dialektolog, zlasti tisti, ki zbira frazeologijo, so dvoje vrst.

V prvo skupino sodijo zgodovinski, geografski, etnološki, domoznanski, skratka, kulturološki viri, iz katerih v prvi fazi črpa podatke o zunajjezikovni realnosti obravnavanega narečja oz. narečij. Brez pogleda v zunajjezikovne dejavnike, točneje kulturo neke jezikovne skupnosti, nam je namreč tudi njen jezik težko dosegljiv. In obratno.⁵ Da so zunajjezikovni dejavniki pomembno vplivali na oblikovanje narečij, je v slovenski dialektologiji znano že od njenih začetkov. Če namreč Logarjeve besede, da je "[v]sak jezik, in tudi slovenski, [...] rezultat številnih zunanjih činiteljev in silno zapletenega zgodovinskega razvoja, je funkcija celotne materialne in duhovne zgodovine družbe, ki ga uporablja za svoje sporazumevanje" (Logar, 1996, 10), apliciramo na frazeologijo, lahko rečemo, da so tudi ali predvsem frazemi odraz materialne, socialne in duhovne kulture neke jezikovne skupnosti, zaradi česar je po našem mnenju za raziskave frazeologije z vidika kulture med drugim treba upoštevati že omenjeno interdisciplinarnost. Tudi najvidnejša predstavica frazeologije v Sloveniji E. Kržišnik (2005; 2008) frazeme opredeljuje kot nosilce kulturne konotacije, saj se v njih po njenem prepričanju "pojavi jezikovna sredstva in načini, ki jim dajejo sposobnost, nanašati se na kulturo – zaradi njih frazemi imajo t. i. kulturno referenco in so sposobni odslikavati za dano jezikovno skupnost značilne poteze kulture v obliki jezikovnega znaka" (2005, 70), kar "se v frazeologiji kaže na dva osnovna načina: s prisotnostjo zunajjezikovne danosti s področja materialne, duhovne ali socialne kulture ali z izražanjem kulturnih vrednot in norm neke družbe (jezikovne skupnosti, naroda itd.) z denotativnim ali konotativnim delom pomena" (prav tam). Kot primer navedimo nekaj slovenskih istrskih narečnih frazemov, ki so težko razumljivi brez poznavanja zunajjezikovne resničnosti⁶ na eni strani in brez kulturno-jezikovne kompetence narečnega govornika na drugi:

1. *it okuli crikve u Kubedi [zobi več ne bolijo koga]*

Pomen: 'umreti' – za mrtvega človeka velja, da je rešen vseh tegob, torej tudi bolečih zob. Motivacija:

cerkev v Kubedu je zgrajena na skali, tako da obhod le-te pomeni padec v globino in s tem smrt.

2. *bet jušto ku Francetkin špah*

Pomen: 'precizno, natančno, točno tako, kot si je nekdo zamislil, idealno'. Motivacija: gre za izanekdotični frazem, kar pomeni, da je motivacijska podlaga anekdota; gospa z imenom Francetka se je nekoč hvalila, da je kupila prav takšno vrv, kot si je želela, tj. ravno prav dolgo, ravno prav debelo, skratka, idealno.

3. *it dakordo kur Čurje*

Pomen: 'živeti v slogi in razumevanju'. Motivacija: družina iz Puč (ne ve se, ali je Čur priimek ali hišno ime), ki je bila znana po slogi, razumevanju, ljubezni; kar je rekel oče, to je potrdil tudi sin.

Druga skupina virov, ki je lahko podlaga za izdelavo narečne frazemske vprašalnice, pa zajema folkloristiko in danes zelo razvito narečno leposlovje. Podrobneje o vlogi in izrabi slednjega kot podlagi za delo na terenu v nadaljevanju.

Izdelava usmerjevalne vprašalnice

Običajno dialektologi pri terenskem delu izhajajo iz narečnih vprašalnic, zbrano gradivo pa je nato vir za izdelavo dialektoloških kart oziroma atlasov.⁷ V slovenski dialektologiji se uporablja vprašalnica za *Slovenski lingvistični atlas* (SLA),⁸ slovenski dialektologi, predvsem t. i. ljubljansko dialektološko središče,⁹ sodelujejo tudi pri izdelavi *Slovanskega* (OLA) ter *Evropskega lingvističnega atlasa* (ALE); graško dialektološko središče v okviru projekta *Inventarizacija slovenskega ljudskega jezika na Koroškem* zbira gradivo za *Tezaver slovenskih narečij na Koroškem* (1982–) (prim. Karničar, 1991; 1994b; Žejn, 2006). Za področje dialektoloških raziskav besedišča Tržaške pokrajine je bila izdelana vprašalnica za *Slovenski dialektološki leksikalni atlas Tržaške pokrajine* (SDLA-TS: Cossutta, Crevatin, 1987), po kateri je bilo zbrano tudi gradivo za *Slovenski dialektološki leksikalni atlas slovenske Istre* (SDLA-SI: Cossutta, Crevatin, 2005; gl. tudi Cossutta, Crevatin, 2006; prim. tudi Kenda-Jež, 2006).

Doslej v okviru slovenske dialektologije vprašalnice, ki bi bila posvečena izključno frazeologiji, še ni. O potrebi po zbiranju narečnega frazemskega gradiva sicer opozarjajo mnogi avtorji (gl. npr. Orožen, 1994; Novak, 1994).

5 Žal na tem mestu zaradi omejenega prostora ne moremo podrobneje obravnavati vprašanja o kompleksnem razmerju jezik–kultura.

6 O številčnosti krajevnih frazeologemov v slovenskih narečjih je prepričan tudi F. Novak (1994, 74, 76), ki opozarja, da so razumljivi, samo če je znana motivacija.

7 V svetovni dialektologiji se je od začetkov uporabljalo t. i. indirektno in direktno vprašalnice: pri prvih gre za spraševanje v smislu "Kaj je to?", v drugem primeru, s katerim naj bi se med drugim informatorja spodbudilo za bolj naravne odgovore, pa za poizvedovanje tipa "Kako rečete skodelici?". Čas je seveda pokazal, da ti dve metodi nista uspešni, zato se je terensko delo s tovrstnimi vprašalnicami opustilo (več o tem v Chambers, Trudgill, 1994, 24–28).

8 Vodnik po zbirki narečnega gradiva za SLA je delo dialektologinje Francke Benedik (1999).

9 O treh glavnih dialektoloških središčih, ljubljanskem, dunajskem in graškem, je pisal že J. Toporišič (1987).

Za frazeološke raziskave v narečju velja enako kot za zbiranje leksikalnega gradiva (kateremu sledi izdelava slovarja), in sicer, da so zelo pomembna "dobra in raznovrstna narečna besedila [...], saj je v njih osnovno besedišče postavljeno v različna sobesedila, ki lahko služijo kot ponazarjalni primeri, predvsem pri nepoln-pomenskih besedah (predlogih, veznikih, medmetih), po katerih se ciljno navadno ne sprašuje" (Weiss, 1994, 11). V primeru frazeoloških enot bi lahko dodali še to, da je eden od možnih načinov ugotavljanja pomena frazema s pomočjo konteksta,¹⁰ zlasti v primeru t. i. izlastno-imenskih frazemov pa nam pomen in motivacijo za nastanek frazema (etimologijo) lahko posredujejo zgolj narečni govorniki (gl. primere zgoraj), iz česar sledi, da sta tako kontekst kot narečni govornik sam pri analizi frazeologije ključnega pomena, zato je tudi najprimernejša metoda zbiranja frazemov voden govornik.

Slovenski narečni frazeologiji je lahko za izhodišče, kot morda neke vrste "usmerjevalna vprašalnica" (izraz je povzet po M. Orožen, 1994, 81), hrvaška narečna (in knjižna) frazeologija, zbrana v narečnih frazeoloških slovarjih, monografskih publikacijah in posameznih člankih; V. Smole (2008a, 62) je tako pri pripravi vprašalnic za študente v veliko pomoč *Hrvaški frazeološki rječnik* (Menac, Fink-Arsovski, Venturin, 2003).

Iz izkušenj lahko zatrdimo, da je zbiranje frazemskega gradiva v narečnem jeziku, ki je v prvi vrsti govorjena zvrst, kompleksno delo.¹¹ Že F. Novak (1994, 75) je v svojem razmišljanju o prepotrebem vseslovenskem narečnem slovarju na podlagi izkušenj predvideval, da pri zapisovanju besednega zaklada govorjenega jezika posameznih krajev največ težav povzroča prav zbiranje frazemov, pri čemer se je treba "zavedati [...], da je redkejša drugotne pomene in pomenske odtenke težko odkriti". Dejstvo je namreč, da je z umetnimi govornimi položaji težko priti do frazeološkega gradiva. Prvič, informatorjev ne moremo preprosto prositi, naj med intervjujem kar uporabljajo frazeme in jim samo razložiti, kaj frazemi sploh so; spodbuditi jih je treba tako, da sami uporabimo nekaj primerov frazemov iz njihovega kulturnega okolja – zato nabor frazemov iz narečne literature – kot izhodišče za začetek vodenega pogovora, kar posredno prinaša tudi razlago bistva frazema, s čimer se izognemo tudi strokovni razlagi tega, kaj frazem pravzaprav je. Drugič, tudi indirektna oz. direktna vprašanja tipa *Kaj je to?* z navedbo frazema oz. *Kako še rečete npr., ko je nekdo pod vplivom alkohola?* ali kaj podobnega ne prinašajo vedno zelenih rezultatov. Tretjič, s pripovedovanjem, ki je sicer najuspeš-

nejša metoda za zbiranje leksičnega gradiva, zberemo zaradi omejenega časa premalo frazeološkega gradiva.¹² Teh nekaj dejstev je botrovalo odločitvi o izdelavi usmerjevalne vprašalnice, ki bi vsebovala narečnim govornikom domače frazeme, tj. z izbiranjem iz narečne literature.

Za potrebe frazeoloških raziskav na območju slovenske Istre je bila torej vprašalnica izdelana z izbiranjem frazemov iz narečnega leposlovja in folkloristike. O nujnosti sodelovanja med folkloristi in dialektologi v razgibani slovenski narečni resničnosti je pisala že V. Smole (1994); folkloristi namreč potrebujejo pomoč dialektologa pri posredovanju znanj o narečju, dialektologi pa smo folkloristom hvaležni za oblikovanje takih zbirk, kot so npr. *Glasovi*. Frazemi so bili izpisani tudi iz naslednjih virov: *Istrske teme*, list za Slovensko Istro; *Brazde s trmuna*, glasilo študijskega krožka Beseda Slovenske Istre, št. 1–10; Marija Franca: *Šavrinske zgodbe*, Dušan Jakomin: *Narečni slovar Sv. Antona pri Kopru*; Nelda Štok Vojska: *Istrani pravijo, Moja deštra Istra, Tega živega vse toká, Antónci v Pridvoru, Istrjani na Obali: zgodbe, humoreske in igrice*; Marjan Tomšič: *Noč je moja, dan je tvoj*; Nada Morato: *Mrak eno jutrnja* idr. (gl. vire). Vsi ti viri so nam služili kot podlaga za oblikovanje seznama frazeološkega gradiva, ki je, kot rečeno, bolj usmerjevalne narave, hkrati pa se z vsakim intervjujem dopolnjuje, saj se vedno dobi kak nov frazem; na ta način so se namreč informatorji po asociaciji spomnili še na druge take jezikovne enote. Pri vsakem frazemu iz seznama nas je, nadalje, zanimalo še naslednje: 1. poznavanje samega frazema, 2. njegov pomen, 3. raba v ponazarjalnem zgledu, 4. konotacija (negativna ali pozitivna), 5. pragmatične značilnosti, tj. ali je, na primer, frazem omejen na rabo samo za en spol, ali se ga morda uporablja samo v pogovorih z mlajšimi govorniki, tj. otroci ipd. Pridobivanje vseh teh informacij pa je časovno izredno zamudno opravilo.

Terensko delo

Tehnični pripomočki. V dialektološki praksi je ustaljeno, da se intervjuji posnamejo vsaj z avdio tehniko, vse več dialektologov pa danes uporablja tudi video tehniko.¹³ H. Maurer Laussegger (1995; 2006), katere raziskovalni interes na območju avstrijske Koroške se prepleta med dialektologijo in etnologijo, že vrsto let dosledno uporablja video tehniko; slovenska koroška dialektologinja je uvedla tudi termin avdiovizualna dialektologija. Tudi t. i. mariborsko dialektološko središče

10 Kontekst razumemo kot skup nebesedilnih okoliščin in sobesedila (o tem gl. tu di Jakop, 2005, 63).

11 Prim. tudi izkušnje dialektologa L. Karničarja (1994a, 119) in dialektologinje V. Smole (2008a, 61–63).

12 Prim. tudi izkušnje J. Maresić (1993, 155), ki ugotavlja, da je zbiranje frazeološkega gradiva na terenu oteženo tudi zaradi dejstva, da se frazemi v govoru pojavljajo spontano, ponavadi v čustveno obarvanem izražanju (podčrtala avtorica).

13 Prim. tudi metodologijo folkloristike (Stanonik, 2001, 345–380).

pod vodstvom Z. Zorko uporablja tovrstne pripomočke. Potrebo po video snemalnih napravah smo pri zbiranju narečnega gradiva v slovenski Istri sicer začutili v primeru frazemov, ki jih spremlja kretnja (t. i. izkretenjski frazemi: *čapi ruge!* /*dfs. ujemi rogove!*/ 'izraža negativen odnos do naslovnika'), vendar pa smo to vrzel zapolnili z zapiski. Če možnosti dopuščajo – poleg dialektologa mora biti tudi snemalec –, je seveda zaželeno uporabljati tudi video tehniko, vendar pa se po našem mnenju prvi stik z informatorjem z uporabo tega načina snemanja gotovo podaljša oz. ne more priti do pristne govorne situacije med raziskovalcem in informatorji, saj je pri intervjuju prisotnih več ljudi (in "hladnih" predmetov).¹⁴ Zlasti je z video tehniko težko pridobivati frazeme, ki izražajo ali pa s katerimi izražamo čustva. Že prisotnost snemalcev zvoka se sprva izkaže za nadležno, z razvojem intervjuja pa informanti pozabijo nanjo, kar pa po našem mnenju ne more veljati npr. za kamero.

Izbira informatorja. Pozornost slovenskih dialektologov je bila, kar se tiče terenskega dela, doslej usmerjena zlasti k izbiri idealnega govorca.¹⁵ Zgodovina slovenskih dialektoloških raziskav z vidika izbire informatorja je predstavljena v K. Kenda-Jež (2002). Avtorica je predstavila tudi smernice, katerim naj bi pri izbiri primerne posredovalca sledili dialektologi oz. zbiralci narečnih podatkov; v tem smislu govori o modelu idealnega govorca (gl. npr. Kenda-Jež, 2002).

Z informatorji ima dialektolog lahko zelo različne izkušnje, zato si upamo trditi, da ne obstaja nobena formula, s katero bi lahko opisali idealnega govorca. Že P. Weiss (1994, 11) je dejal, da nekateri pripovedovalci dobro pripovedujejo, drugi pa posredujejo zanesljive podatke.

Pri zbiranju narečnega frazemskega gradiva v govori slovenske Istre se je kot uspešna izkazala izbira narečnega govorca, ki je hkrati informant in informator (o razliki med obema gl. Kenda-Jež, 2002). Pri našem terenskem delu se je potrdila teza R. Kolariča in T. Logarja (gl. Kenda-Jež, 2002, 152), da je treba spremeniti splošno razširjeno mnenje o izobražencih kot

slabih informatorjih, oziroma o tem, da znajo biti avtohtoni izobraženci boljši informatorji od napol izobraženih ljudi. Še zlasti so se za dobre informatorje izkazali tisti z dobro metajezikovno kompetenco, ki je pravzaprav najpomembnejša lastnost govorcev, izbranih za sodelovanje pri SLA (več o tem Kenda-Jež, 2002, 159).

Pri terenskem delu smo tako opazili, da so pri zbiranju narečnih frazemov še bolj kot izvor informatorja, njegova starost, spol, avtohtonost, stalnost bivanja v kraju, ki ga obravnavamo, ter socialni položaj ipd.¹⁶ pomembni njegovo splošno vedenje (razgledanost), jezikovni čut ter domišljija,¹⁷ s čimer je mišljena predvsem informatorjeva siceršnja raba frazemov v prostem govoru in v neformalnem govornem položaju.¹⁸ Poznavanje in raba frazemov, zlasti tistih, ki vsebujejo kulturne podatke, sta del t. i. kulturno-jezikovne kompetence govorca, ki je po našem mnenju pri posredovanju frazemskega gradiva še kako dobrodošla, zlasti za razlago pomena manj znanih oz. geografsko manj razširjenih frazemov (npr. idiolektizmov, lokalizmov).¹⁹

Tudi pri zbiranju frazemov v dialektologiji je pomembno, da se ustvari karseda neformalen govorni položaj, sproščeno vzdušje, kar pomeni, da je treba enega in istega informatorja obiskati večkrat,²⁰ četudi se pri prvem obisku izkaže, da ta sicer ni primeren (upoštevajoč seveda zgoraj omenjene parametre dobrega informatorja). Frazemi so namreč močno ekspresivna sredstva, ki jih govorec ne more uporabljati z neznancom, praviloma pa se jih uporablja nezavedno, kar pomeni, da je že zbiranje samo lahko zelo dolgotrajen proces, pri katerem je zelo pomemben kontekst. Med značilnosti dobrega informatorja za namen zbiranja narečnega frazemskega gradiva zato po besedah V. Smole (2008a, 62) sodijo tudi ustrezne karakterne lastnosti:

"Glede rabe frazemov je razlika med narečnimi govorniki prav gotovo največja, povezana tudi z njegovimi karakternimi lastnostmi. Dober pripovedovalec (kar je pomembno pri npr. zbiranju besedilnega in skladenjskega gradiva) ni nujno tudi dober informator za frazeme [...]. Raba frazemov namesto nevtralnih leksemov

14 O vplivu snemanja z videokamero na informatorja je opozorila tudi folkloristka B. Ivančič Kutin (2001; 2003).

15 O vlogi informatorja pri zbiranju narečnega gradiva so pisali tudi Oblak (1894), Tominšek (1903) in Tesni ère (1925), Kolarič (1954), Logar (1958/59, 129), Prunč (1980), medtem ko je bila za Ramovša pomembnejša izbira izpraševalca (povzeto po Kenda-Jež, 2002).

16 Pomen naštetega so poudarjali predvsem sestavljalci različnih narečnih atlasov tako slovenskih narečij kot tudi tujih. Praksa pri zbiranju gradiva za SLA pa je pokazala, da se vseh postavk na terenu ne da upoštevati oz. da omenjena določila niso vselej smotrna (več o modelu idealnega govorca v Kenda-Jež, 2002).

17 Tudi za dialektološke raziskave do 70. let 20. stoletja je značilna izbira "bidialektalnega informanta z visoko metajezikovno kompetenco, navadno izobražena humanistične smeri, zlasti učitelja oz. profesorja slovenskega jezika" (Kenda-Jež, 2002, 159).

18 Dar govora je sicer ena od temeljnih lastnosti dobrega pripovedovalca folklornih žanrov (prim. Ivančič Kutin, 2001, 183–192).

19 O povezavi med jezikovno in kulturno kompetenco oz. o kulturno-jezikovni kompetenci govorca je pisala tudi E. Kržišnik (2005). Avtorica meni, da je "[p]oznavanje kulturnih znakov in prepoznavanje z njimi povezane kulturne konotacije jezikovnih znakov, [...] frazemov, [...] del kulturne kompetence pripadnikov jezikovne skupnosti oz. naroda" (Kržišnik, 2005, 74). O pomenu frazemov pri razvijanju t. i. medkulturne sporazumevalne zmožnosti gl. Marc Bratina, 2004.

20 V zvezi z izkušnjami pri terenskem delu in stikom z informatorji gl. tudi J. Hadalin (1994).

je odvisna tudi od tipa, celo vsebine besedila; v pripovedih o preteklih dogodkih jo je manj kot v vsakodnevem sporazumevanju; torej je raba veliko bolj vezana na govorjeno vsakdanjo komunikacijo, v kateri je udeleženih več oseb (tudi samo dva), ki sta v bolj enakovrednem govornem položaju in odnosu, kot sta pripovedovalec (aktivni) in poslušalec (pasivni udeleženec)."

Sicer pa smo informatorje pridobivali s pomočjo metode snežene kepe (podobno pot je ubrala že K. Kenda-Jež (2002, 90); njej so namreč prvi stik z morebitnim informatorjem vedno omogočili njegovi znanci):²¹ narečne govorce, ki smo jih že intervjuvali, smo prosili, naj nam pomagajo pridobiti še koga, ki bi bil pripravljen sodelovati oziroma se jim zdi dober narečni govorec na eni strani ter hkrati dovolj metajezikovno kompetenten za potrebe frazeoloških raziskav.²²

Vodeni pogovor. Terensko delo in stik z informatorji je ena najtežjih, hkrati pa najprijetnejša etapa dialektoloških raziskav. Po besedah K. Hastrup (1992) je terensko delo "sistematični poskus pridobivanja vedenja o raznolikem svetu" (povzeto po Orehovec, 2004, 75). Nikakor ne velja, da je to najlažji del, saj se je treba nanj pripraviti in biti v teku intervjuja miselno osredotočen na dogajanje. V tem smislu si delimo izkušnje z etnologinjo M. Peršič, ki se pri svojem delu na terenu zgleduje po naslednjih načelih:

"Veliko pozornosti posveti prvemu stiku z informatorji, na teren ne hodi nikoli slabe volje ali obremenjena z lastnimi problemi, na pogovor se dobro pripravi in bodi fleksibilna pri uporabi metodičnih pripomočkov v posamičnih situacijah, med potekom raziskave opravi največ tri 'dolge terene' (pet- ali večurne pogovore) na teden, bodi sproščena, iskrena in dojemljiva sogovornica, vendar nadzoruj svoja čustva in bodi notranje trdna, nenehno sledi notranjemu cilju in spretno uporabljaj pridobljeno znanje in izkušnje, da se ne oddaljiš od namena raziskave ipd." (Peršič, 2004, 67)

Poleg priprave na sam intervju je tudi ustnim zgodovinarjem pomembno ustvarjanje osebnega odnosa med raziskovalcem in intervjuvancem, zaupanje pa se vzpostavlja tudi s poslušanjem in postavljanjem kombinacije odprtih in zaprtih vprašanj, prekinjanje informanta pa ni priporočljivo (Morriswey, 2005, 107–113, povzeto po Rožac Darovec, 2006, 456).

Pri intervjuvanju smo upoštevali dejstvo, da je ob prvem stiku informator z izpraševalcem bolj uraden, kot je sicer v pogovoru z znanci, zato je zelo pomemben vtis, ki ga nanj naredimo ob prvem stiku. Izpraševalec mora znati ustvariti karseda domače vzdušje oz. "zapupno situacijo". Večkrat se zgodi, da ob prvem intervjuju izpraševalec ne dobi informacij, ki bi si jih želel, zato je treba enega in istega informatorja obiskati večkrat. Tovrsten način je še posebej primeren za zbiranje frazemov, saj bo informator po našem obisku, v svojem prostem času, začel o tem tudi sam razmišljati in nam bo ob naslednjih intervjujih kar sam postregel z gradivom. Pri dialektološkem delu, točneje pri zbiranju govorjenih besedil, je treba biti pozoren seveda tudi na lasten pristop. Pri intervjujih, opravljenih med govorce slovenskega istrskega narečja, smo vselej pazili, da smo se tudi sami prilagodili informantom, tako da smo uporabljali narečje. Dejstvo je namreč, da je narečje zelo intimen kod, katerega uporaba omogoča tudi intimnejši odnos med govorcema.²³

M. Orehovec (2004, 76) poudarja tudi pomen osebnostnih značilnosti in zrelosti raziskovalca, tj. psiholoških kategorij, ki "implicirajo določene duševne sposobnosti, neko mero osebnih izkušenj v povezavi ne le z inteligentnostjo, torej splošno umsko sposobnostjo, pač pa tudi s čustveno in socialno komponento inteligentnosti in sposobnosti, kar pa ni vedno pogojeno z akademsko izobrazbo [...], pri [čemer] gre za etični vidik dela na terenu, za pošten, korekten odnos do domačinov, odgovorno ravnanje s podatki, ki so mu/ji jih zapuili ipd."

Skratka, predpogoj za vzpostavitev dialoga in za uspešno zbiranje terenskih podatkov je po mnenju M. Orehovec (2004, 76) sposobnost navezovanja stika z ljudmi oz. splošna komunikativnost raziskovalke/ca.

Prepustiti se toku. Čas, ki ga namenimo terenskemu delu, se pogosto izkaže za izgubljenega, saj nemalokrat pride do situacij, ko se intervju spremeni v izpoved. V. Smole (2008a, 62) v tem kontekstu ugotavlja, kot smo videli že zgoraj, da je v pripovedih o preteklih dogodkih raba frazemov sicer manjša kot v vsakodnevem sporazumevanju, zato v takih besedilih dobimo relativno malo frazemskega gradiva.²⁴ Ne glede na to, smo informatorjem vselej prepustili besedo in se z empatijo posvetili poslušanju življenjskih zgodb, kar pa, kot rečeno,

21 V sociološki literaturi najdemo tudi pojem vzorčenje z dodajanjem (več o tem Haralambos, Holborn, 2005, 840).

22 V fazi zbiranja gradiva v proučevani družbeni skupini je tudi v antropoloških raziskavah predpogoj vstop v socialne odnose z ljudmi in navezovanje stikov ter pozitivno, neobremenjeno ozračje (Orehovec, 2004, 74).

23 Tudi pri sociolingvističnem intervjuju naj bi se ustvarilo take upovedovalne okoliščine, ki bi informantu omogočile sproščeno uporabo lastnega narečja, omilile učinke opazovalčevega paradoksa, zmanjšale možnost za uveljavitev načela premika zaradi podrejenosti in načela formalnosti, po katerem vsako načrtno opazovanje govorca ustvarja formalni kontekst (Labov, 1972, povzeto po Kenda-Jež, 2002).

24 Prim. tudi ugotovitev F. Čermáka (1985, 230, povzeto po Kržišnik, 1994a, 53; 1998, 183) o nizki pogostnosti frazemov v (zapisanih) besedilih; zatrjuje namreč, da je s frazemi bogato besedilo že tisto, ki ima en frazem na 80–120 besed. E. Kržišnik (1998, 193) s tem v zvezi ugotavlja tudi, da je v poročevalnih besedilih praviloma manj frazemov kot v presojevalnih.

terja veliko dragocenega časa.²⁵ V takih situacijah je raziskovalec sicer v dilemi, ali naj pripoved oz. izpoved prekine, saj je speljan stran od začrtane teme; v takih primerih smo se vselej "prepuščili" informatorju, ker smo želeli z njim/njo vzpostaviti zaupen odnos in zabrisati mejo med raziskovalcem/ko in njim/njo kot narečnim govorcem/ko.

Za plodno se je izkazalo tudi skupinsko intervjuvanje, pri katerem so se informatorji sami dopolnjevali; vendar pa ima ta način zbiranja gradiva eno pomankljivost – namreč, lahko pride do prekrivnosti govora²⁶ in posledično do nerazločnosti posnetkov. Že M. Maček (2002 /1930/, 12), ki je v delu o slovanskih govorih v Istri podal tudi lastne izkušnje pri pridobivanju dialektološkega gradiva, je opazil, da je skupinsko intervjuvanje lahko zelo uspešna metoda; pri delu v gostilni, kjer je sicer izpraševal enega informatorja, je nemalokrat prišlo do spora med navzočimi, ki so se vključili v diskusijo o narečju, saj so informatorja, če česa ni povedal prav, vselej opozorili na to.²⁷ V tem smislu se v metodologiji ustne zgodovine govori o procesu, podobnem sestavljanju *puzzlov*, ko vsakdo pristavi svoj košček (več o tem Rožac Darovec, 2006, 447–467).

V slovenski dialektologiji, kjer se je v zadnjem času zbiralo pretežno leksikalno gradivo, se je izhajalo iz že zgoraj omenjenih vprašalnic. P. Weiss (1994, 11–12) kot možnosti navaja vodenno spraševanje ter spraševanje s pomočjo vprašalnic ali brez njih, torej prosto. K. Kenda-Jež (2002, 87–88) je v svoji raziskavi cerkljanskega narečja uporabila metodo usmerjenega pogovora o vseh področjih življenja in dela, kar po njenem mnenju pravzaprav predstavlja nekakšen kompromis med sociolingvistično metodo snemanja spontanega pogovora in uporabo specializiranih dialektoloških vprašalnic.²⁸

Podobne metode so uporabne tudi za zbiranje narečne frazeologije. Nemška dialektologinja E. Piirainen (2004, 49) za zbiranje narečnega frazemskega gradiva predlaga dvoje vrst metod, in sicer t. i. direktno, katere podlaga so narečne vprašalnice,²⁹ ter indirektno, v katero vključuje intervjuje, skupinske pogovore, opazovanja informatorja (prim. tudi Dobrovol'skij, Piirainen, 2005, 8). Tudi V. Smole v svojih raziskavah narečne frazeologije uporablja metodo vodenega pogovora – sicer izhajajoč iz vprašalnice, izdelane na podlagi hrvaš-

kega frazeološkega slovarja in frazeološkega gnezda SSKJ –, "pri kateri raziskovalec z opisom situacije spodbudi informatorja – narečnega govorca – k uporabi in razlagi frazema" (2008a, 63); s to metodo je avtorica zbrala tudi tiste frazeme, ki jih v vprašalnici oz. slovarjih sicer ni bilo. Tudi sami smo, kot je bilo omenjeno že zgoraj, osnovno metodo dela, tj. z "usmerjevalno" vprašalnico, dopolnjevali še z vodenim pogovorom. Uporabljeni metodi sta na nek način kombinacija zbiranja frazeološkega gradiva v knjižnem jeziku (zbiranje/prebiranje frazemov iz besedil v knjižnem jeziku), običajnega terenskega dela dialektologa, ki narečno gradivo zbira s pomočjo vprašalnic, ter vodenega pogovora.

NAREČNA FRAZELOGIJA

Frazeologijo preučujeta tako jezikoslovje kot tudi folkloristika. Frazemi so namreč po besedah M. Stanonik (2001, 123) ravno na meji jezika in slovstvene folklore:

"so največja enota, ki še najde pot v jezikovne slovarje, a hkrati najmanjša, ki jo upošteva slovstvena folkloristika. Veliko takih konstrukcij, na pol sfrazeologiziranih, na pol leksikalno spremenjenih, se pojavlja v vsakem naravno sproščenem govorjenju" (2001, 123), kar pa po naših izkušnjah nikakor ne olajša samega zbiranja frazeološkega gradiva.

Zlasti za t. i. pragmatične frazeme je bilo dokazano, da so predvsem govorniki jezikovni znaki, saj se rabijo v neformalnih okoliščinah, pri vsakdanjem govornem sporazumevanju, kjer govorniki uporabljajo pogovorni jezik ali govorijo v narečju (več o tem v Jakop 2006, 71, 74).³⁰

O narečni frazeologiji ter zlasti o tem, kaj sodi vanjo, razpravlja S. Poklač (2004), ki po zgledu slovaškega dialektologa F. Buffe predlaga razlikovanje med narečno frazeologijo in frazeologijo v narečju; prva je skupek frazemov, ki nimajo ustreznice v knjižni frazeologiji ali drugih narečjih, frazeologija v narečju pa je sestav vseh frazemov, ki se uresničujejo v danem narečju, torej tudi tistih, ki jih pozna knjižni jezik. To so lahko izvorni narečni frazemi, tj. specifični za neko narečje, ki lahko celo prehajajo v knjižni jezik in druga narečja, kot tudi tisti, ki so iz drugih narečij in knjižnega jezika prešli v sestav danega narečja. V pričujoči razpravi zavzemamo

25 Prim. tudi ugotovitev V. Smole (2008a, 63), "da bi bila pri zbiranju narečne frazeologije metoda opazovanja in beleženja zelo dolgotrajna".

26 Ena od značilnosti govornega diskurza je ravno prekrivajoči ali hkratni govor, "pri čemer predvidoma pride do nerazumljivosti govora posameznega govornika, ki jo povzroči prekrivanje govorov" (več o tem Zuljan Kumar, 2007, 40).

27 Tudi anglosaška dialektologa J. K. Chambers in P. Trudgill navajata skupinsko metodo, ki naj bi jo uvedel W. Labov (Chambers, Trudgill, 1994, 59).

28 Z vodenim intervjujem narečno gradivo zbira tudi J. Škofic (povzeto po Kenda-Jež, 2002, 88).

29 Po izkušnjah hrvaške (narečne) frazeologinje J. Maresić (1993, 155) se o obstoju frazema v nekem govoru ali narečju sicer lahko prepriča s pomočjo npr. obstoječih frazeoloških slovarjev, vendar pa se na ta način težje odkrije frazeme, ki so značilni izključno za obravnavano območje.

30 Prim. tudi hrvaško jezikoslovko D. Maček (1992–1993, 264), ki meni, da frazemi pripadajo govornemu jeziku.

stališče, da je v frazeologiji nekega narečja smiselno upoštevati vse frazeološke enote, ki jih uporabljajo govorci,³¹ za oznako teh pa sami največkrat uporabljamo besedno zvezo *narečna frazeologija*.

V narečno frazeologijo po našem prepričanju sodijo tudi taki frazemi, ki so bili izpričani samo pri enem informatorju; vzrok za to je lahko na eni strani dejstvo, da je bil zajet premajhen vzorec oz. število informatorjev, po drugi strani pa gre lahko za t. i. idiolektizme, katerih zapisovanje med drugim zagovarja tudi P. Weiss, ki meni, da ti "velikokrat vsebujejo za jezikoslovca zanimive podatke" (1994, 36), ter "tudi zato, ker lahko idiolektični pojav postane splošnejši" (2000, 39).³² V našem gradivu je veliko idiolektizmov in lokalizmov, ki so po strukturi primerjalni frazemi, njihove sestavine pa so pogosto lastna imena, zaradi česar bi jih lahko poimenovali tudi izanekdotični ali izlastnostnoimenski frazemi (gl. primere zgoraj).³³ Posameznikovo gledišče je pomembno tudi sociologoma P. Bergerju in T. Luckmanu (1988, 25, povzeto po Sok, 2004, 103), ki sta prepričana, da "subjektivni pomeni postanejo objektivna realnost", oziroma, da "človekova dejavnost producira svet stvari". Tudi tovrstni metaforični izrazi, ki sicer niso konvencionalizirani, se nam zdijo pomembni iz več razlogov. Prvič, kažejo na miselno in torej tudi jezikovno ustvarjalnost ljudi. Drugič, že z gledišča t. i. izkušenskega realizma kot tretje poti za objektivizmom in subjektivizmom, ki mu v okviru teorije metafore oz. kognitivne semantike velik pomen pripisujeta Lakoff in Johnson (1980), med drugim pomembno vlogo pri podajanju pogleda na svet (kot se po našem mnenju kaže iz frazemov) igra tudi osebni vidik govorca: tudi izvorni frazemi izkazujejo materialni, socialni ali duhovni vidik, v okviru katerega so nastali, poleg tega pa njihovi avtorji, torej naši informatorji, z njimi prispevajo svoj košček v mozaik podobe sveta istrskega človeka.

Etnološke, domoznanske in širše kulturološke razprave, ki nam v pripravljalni fazi služijo za oblikovanje vprašanj, ki se sicer frazemov dotikajo le posredno, tj. vprašanj v zvezi z zunajjezikovno stvarnostjo, nam lahko v fazi analize frazeološkega gradiva služijo še kot vir podatkov za natančnejšo določitev pomena frazema.³⁴ Pomen zunajjezikovnih virov pri oblikovanju geselskega članka v dialektološkem slovaropisju je na podlagi predhodnih napotkov za sestavo narečnih slovarjev (npr. *Slovarja ruskih narodnih govorov* ipd.) prikazala že K. Kenda-Jež (1994, 45). Avtorica je izpostavila je zgodovinsko arhivsko gradivo, in sicer tiskano in rokopisno, pisne izdelke posameznih nosilcev narečij (dnevniki in pisma), izbor dialektizmov iz drugovrstnih slovarjev, umetnostna, publicistična, praktičnostrokovna in praktičnosporazumevalna besedila v narečju ter besedje, ki je bilo predmet znanstvenih disciplin (zgodovine, etnologije in celo naravoslovnih ved) (prav tam).³⁵

IZZIVI ZA NAPREJ

Tako kot vsak živ organizem, se tudi jezik, v okviru tega pa tudi frazeologija, spreminja: del je izumre, se arhaizira, drugi se oblikuje in izposoja, kar je samo eden od razlogov za zbiranje frazeološkega gradiva. Sistematične raziskave in strokovna obravnava frazemskega blaga v narečjih pa bi poleg tega dejstva odkrile tudi bogastvo jezika, dinamiko variantnosti frazemov, utrdile mejo v primerjavi s standardom, s pomočjo narečne frazeologije pa bi morda ugotovili tudi genezo t. i. monokolokabilnih sestavin (izraz je povzet po Kržišnik, 1994b), tj. izrazov, ki se danes sicer pojavljajo samo v frazemih (npr. *pri na kant*).³⁶

31 Tudi nekateri hrvaški avtorji (prim. Vajs, Zečević, 1994) narečno frazeologijo razumejo kot frazeologijo ozko teritorialnega območja, ki se lahko od narečja do narečja razlikuje, vanjo pa ne sodijo splošno znani frazemi, ki se nahajajo v knjižnem jeziku.

32 P. Weiss (2006, 330) v tem kontekstu sicer na drugem mestu navaja frazem *jesti ko pri Blekači* s pomenom 'pri kosilu jesti juho za glavno jedjo'. *Blekači* je hišno ime: "Pri Blekači so do približno leta 1985, ko je k hiši prišla mlajša gospodinja, pri kosilu pojedli juho za osrednjo jedjo, npr. za mesom, krompirjem in solato ali za palačinkami, torej ne na začetku kosila, kot je bilo v navadi drugod in je danes povsod v Krašah" (prav tam) in na podlagi tega poudarja vlogo tudi etimoloških podatkov v geslih narečnega slovarja; nekateri frazemi so namreč težko razumljivi brez tovrstnih podatkov.

33 Hrvaška jezikoslovka S. Bogović (1997, 131), ki v enem od svojih člankov podaja predlog predstavitve frazemov v splošnih narečnih slovarjih, za označevanje izvornih frazemov (ali lokalizmov) predlaga oznako *etnograf. fraz.*, iz česar lahko sklepamo, da jih tudi po njenem mnenju ne gre zanemarjati.

34 Bistveni del antropologije, tj. neposredno terensko delo, se vzporeja z drugimi razpoložljivimi viri in literaturo (Orehovec, 2004, 75).

35 Prispevek o etnoloških raziskavah kot drugotnem viru za dialektologa avtorica sklene s spoznanjem o zlasti dokumentacijski vrednosti etnoloških izsledkov za namene dialektoloških raziskav, ki opozarjajo na obstoj določene besede oz. njenega prostorsko omejenega pomena, ter o njihovi uporabnosti pri sestavi posameznih območnih semazioloških vprašalnic (Kenda-Jež, 1994, 52).

36 Naj na tem mestu opozorim na pomen dialektologije pri etimoloških raziskavah frazemov. Poljski dialektologi so namreč odkrili pomen leksema *filip*, ki nastopa kot sestavina frazema *wyskoczyć jak filip z konopii* (dobesedno: skočiti kot filip iz konoplje) 'nenadoma povedati nekaj neumnega'. Kot pravi A. Będkowska – Kopczyk, nihče nikoli ni vedel, kaj je ta *filip*, dokler niso dialektologi ugotovili, da *filip* neke pomeni zajec (gre torej za narečni frazem lovskega ali kmečkega porekla). Motivacija je primerjava človeka z zajcem, ki naenkrat naredi nekaj neumnega (iz elektronske korespondence z A. Będkowsko - Kopczyk).

PHASES OF COLLECTING IDIOMATIC PHRASES USED IN DIALECTS

Karin MARC BRATINA

University of Primorska, Science and Research Centre of Koper, SI-6000 Koper, Garibaldijeva 1

e-mail: karin.marc@zrs.upr.si

SUMMARY

In the Slovene area, phraseology as taking inventory (i.e. preparing the list and providing the explanation) of idiomatic phrases of a certain language is a relatively new subject of research on dialects, attracting increasing attention. With the theory of dialect phraseology being fairly undeveloped in Slovene linguistics, it seems reasonable to put forward a few methodological proposals and to present our fieldwork experience. Fieldwork is the most important part of dialectologist's research as all his/her further work depends of the material collected; in our research, the basic method using a "guided questionnaire" was complemented with a guided conversation. Our methodology thus combined the selection of idiomatic phrases from texts written in standard Slovene, fieldwork involving the collection of phrases on the basis of a questionnaire, and guided conversations. Given the fact that Slovene dialectology has not yet developed a questionnaire intended exclusively for research on phraseology, our research, conducted in Slovene Istria, conceived a questionnaire by selecting idiomatic phrases from Slovene fiction written in Istrian dialects and from Istrian folk songs. Our fieldwork experience revealed that it is reasonable to prepare a questionnaire based on fiction written in local dialects for each dialect or at least each regional group of dialects as such a questionnaire could provide an excellent starting point for the collection of idiomatic phrases in all Slovene dialects. The use of such a questionnaire namely encouraged the informants to think of idiomatic phrases not included in our list, which resulted in the enrichment of the list, with associations brought up by the informants serving as the introduction to guided conversations. Our experience in selecting the informants, i.e. native speakers of Istrian dialects, revealed that what counts in the collection of dialect phrases is not only the informants' origin, age, gender, autochthonous status, length of residence in the area researched and social position, but above all the scope of their general knowledge, linguistic sensibility and eloquence, with the latter affecting the informants' use of idiomatic phrases in spoken language and informal situations. The knowledge and use of idiomatic phrases, in particular those comprising cultural information, make part of the so called speaker's cultural and linguistic competence, the possession of which is, in our opinion, of vital importance for the transmission of dialect phraseology.

Key words: Dialectology, dialect phraseology, method of collecting idiomatic phrases used in dialects, guided questionnaire conception, informant selection

VIRI IN LITERATURA

Brazde s trmuna (1996–). Glasilo študijskega krožka Beseda slovenske istre. Loper, Koper, Ljubljana, Center Vita, Andragoški center Slovenije. 1996–.

Istrske teme (1998–2000). List za slovensko Istro. Koper, Vita.

Franca, M. (1990–1995): Šavriške zgodbe. Koper, Fontana.

Jakomin, D. (1995): Narečni slovar Sv. Antona pri Koprju. Trst, Škedenjski etnografski muzej.

Morato, N., Pahor, Š. (2002): Mrak eno jutrnja (Glasovi 25). Ljubljana, Kmečki glas.

Štok Vojska, N. (1996): Istrani pravijo. Marezige, samozaložba.

Štok Vojska, N. (1997): Tega živega vse toká. Marezige, samozaložba.

Štok Vojska, N. (1998): Moja deštra Istra: o njenih ljudeh, lepota, posebnostih. Marezige, samozaložba.

Štok Vojska, N. (2002): Antónci v Pridvoru, Istrjáni na Obali: zgodbe, humoreske in igrice. Marezige, samozaložba.

Tomšič, M. (1989): Noč je moja, dan je tvoj. Istrske štorije (Glasovi 2). Ljubljana, Kmečki glas.

- Benedik, F. (1999):** Vodnik po zbirki narečnega gradiva za Slovenski lingvistični atlas (SLA). Ljubljana, Založba Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti.
- Bogović, S. (1997):** Frazeologija u čakavskim dijalekto-
loškim rječnicima. *Fluminensia*, časopis za filološka
istraživanja 9, 1997, 1–2. Reka, 121–132.
- Chambers, J. K., Trudgill, P. (1994⁷):** *Dialectology*.
Cambridge, Cambridge University Press.
- Cossutta, R., Crevatin, F. (1987):** Slovenski dialektološki
leksikalni atlas tržaške pokrajine (SDLA-TS). Trst, Uni-
versità degli Studi di Trieste, Scuola superiore di lingue
moderne per interpreti e traduttori.
- Cossutta, R., Crevatin, F. (2005):** Slovenski dialektološki
leksikalni atlas slovenske Istre (SDLA-SI). Knjižnica An-
nales Majora. Koper, Založba Annales.
- Cossutta, R., Crevatin, F. (2006):** Slovenski dialektološki
leksikalni atlas slovenske Istre (SDLA-SI II). Knjižnica An-
nales Majora. Koper, Založba Annales.
- Dobrovol'skij, D., Piirainen, E. (2005):** *Figurative Lan-
guage. Cross-Cultural and Cross-Linguistic Perspectives*.
Elsevier.
- Gantar, P. (2001):** Slovenska frazeologija v dosedanjih
slovarjih glede na aktualna slovaropisna načela. *Jeziko-
slovni zapiski*, 7, 2001, 1–2. Ljubljana, 207–223.
- Gantar, P. (2002):** Temeljne prvne zasnove frazeološ-
kega slovarja. *Slavistična revija*, 50, 2002, 1. Ljubljana,
29–49.
- Hadalin, J. (1994):** Folklorna pripoved – od pripo-
vedovalca k bralcem. *Traditiones*, Zbornik inštituta za
slovensko narodopisje, 23. Ljubljana, 161–176.
- Haralambos, M., Holborn, M. (2005):** Sociologija. Teme
in pogledi. Ljubljana, DZS.
- Ivančič Kutin, B. (2001):** Dober pripovedovalec z zor-
nega kota poslušalca in raziskovalca. *Traditiones*, Zbor-
nik inštituta za slovensko narodopisje, 30. Ljubljana,
183–191.
- Ivančič Kutin, B. (2003):** Raziskovalni položaji pri
terenskem zbiranju prozne folklore. *Traditiones*, Zbornik
inštituta za slovensko narodopisje, 32. Ljubljana, 117–
124.
- Jakop, N. (2005):** Tipologija oblikoslovnih, skladenjskih
in pomenskih značilnosti slovenskih pragmatičnih fraze-
mov. Doktorska disertacija. Ljubljana, Univerza v Ljub-
ljani, Filozofska fakulteta.
- Jakop, N. (2006):** Pragmatična frazeologija. Ljubljana,
Založba Znanstvenoraziskovalni center Slovenske
akademije znanosti in umetnosti.
- Karničar, L. (1991):** Obirsko narečje v luči graškega
raziskovalnega projekta. Sedemdeset let slovenske slove-
nistike. Zborovanje slavistov ob stoletnici rojstva Frana
Ramovša, Ljubljana 1990. Ljubljana, 96–109.
- Karničar, L. (1994a):** Živali v frazeologiji koroških slo-
venskih narečij. *Koledar Mohorjeve družbe v Celovcu*,
3. Celovec, 119–126.
- Karničar, L. (1994b):** Koroška narečja kot most do slo-
venskega knjižnega jezika. *Jezik in slovstvo*, 39, 1993/
1994, 6. Ljubljana, 219–228.
- Kenda-Jež, K. (1994):** Etnološke raziskave kot (drugotni)
vir v narečnem slovaropisju. *Traditiones*, Zbornik inšti-
tuta za slovensko narodopisje 23. Ljubljana, 45–68.
- Kenda-Jež, K. (2002):** Cerkljansko narečje. Teoretični
model dialektološkega raziskovanja na zgledu besedišča
in glasoslovja. Doktorska disertacija. Ljubljana, Univer-
za v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 11–94.
- Kenda-Jež, K. (2006):** Slovenska dialektologija v drugi
polovici 20. stoletja. V: *Koletnik, M., Smole, V.: Dia-
hronija in sinhronija v dialektoloških raziskavah*. Zora,
41. Maribor, Slavistično društvo Maribor, 22–30.
- Kržišnik, E. (1987/88):** Frazeološko gradivo v Slovarju
slovenskega knjižnega jezika. *Slava II*, 1987/88, 2. Ljub-
ljana, 143–162.
- Kržišnik, E. (1994a):** Frazeologija v kratki pripovedni
prozi druge polovice 19. stoletja. Zbornik predavanj
XXX. Seminarja slovenskega jezika, literature in kulture,
30. Ljubljana, 53–67.
- Kržišnik, E. (1994b):** Slovenski glagolski frazemi: ob pri-
meru frazemov govorenja. Doktorska disertacija. Ljub-
ljana, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.
- Kržišnik, E. (1996):** Norma v frazeologiji in odstopi od
nje v besedilih. *Slavistična revija*, 44, 1996, 2. Ljubljana,
133–154.
- Kržišnik, E. (1998):** Frazeološka sredstva v vlogi raz-
krivanja družbenih sprememb med leti 1945 in 1995. V:
*Vidovič-Muha, A.: Slovenski jezik (Najnowsze dzieje
języków słowiańskich)*. Opole, Uniwersytet Opolski,
Instytut Filologii Polskiej, 183–200.
- Kržišnik, E. (2003):** Frazeologija v Slovenskem pravo-
pisu 2001. *Slavistična revija*, 51, 2003, 2. Ljubljana,
Slavistično društvo Slovenije, 221–237.
- Kržišnik, E. (2005):** Frazeologija v luči kulture. V: *Stabej,
M.: Večkulturnost v slovenskem jeziku, literaturi in kul-
turi*. Zbornik predavanj XLI. seminarja slovenskega jezi-
ka, literature in kulture, 41. Ljubljana, 67–81.
- Kržišnik, E. (2008):** Viri za kulturološko interpretacijo
frazeoloških enot. *Jezik in slovstvo*, 53, 1. Ljubljana, 33–
47.
- Lakoff, G., Johnson, M. (1980):** *Metaphor we Live by*.
Chicago, University of Chicago Press.
- Maček, D. (1992–1993):** Neka pitanja o definiciji idio-
matskih fraza. *Filologija*, 20–21. Zagreb, 263–276.
- Maček, M. (2002 /1930/):** Slavenski govori u Istri.
Rijeka, Hrvatsko filološko društvo.
- Marc Bratina, K. (2004):** Pomen frazemov z vidika med-
kulturne sporazumevalne zmožnosti. *Jezik in slovstvo*,
49, 2004, 6. Ljubljana, 33–48.
- Marc Bratina, K. (2005a):** Frazeologija v vasi Rakitovec.
V: *Rožac Darovec, V.: Meje in konfini*. Knjižnica An-
nales Majora. Koper, Založba Annales, 261–288.

- Marc Bratina, K. (2005b):** Frazologija v slovenski Istri. V: Jesenšek, M.: Knjižno in narečno besedoslovje slovenskega jezika. Zora, 32. Maribor, Slavistično društvo Maribor, 141–151.
- Marc Bratina, K. (2006):** Izražanje negativnih čustev v govoru vasi Pregara v slovenski Istri (pragmatični frazem). V: Koletnik, M., Smole, V.: Diahronija in sinhronija v dialektoloških raziskavah. Zora, 41. Maribor, Slavistično društvo Maribor, 366–375.
- Marc Bratina, K. (2007):** Jezikovna podoba istrske ženske. V: Kržišnik, E., Eismann, W.: Frazologija v jezikoslovju in drugih vedah. Europhras Slovenija 2005. Ljubljana, Filozofska Fakulteta, Oddelek za slovenistiko, 235–250.
- Maresić, J. (1993):** O jednom kajkavskom frazemu. *Suvremena lingvistika*, 35–36. Zagreb, 155–158.
- Matešič, J. (1995):** Frazologija i dijalektologija. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 9. Zagreb, 83–88.
- Maurer Lausegger, H. (1995):** Videodokumentacija narečja. Izkušnje in sociolingvistični problemi na terenu dvojezične Koroške. V: Muršič, R., Ramšak, M.: Razvoj slovenske etnologije od Štreklja in Murka do sodobnih etnoloških prizadevanj. Knjižnica Glasnika Slovenskega etnološkega društva. Ljubljana, Slovensko etnološko društvo – Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 269–274.
- Maurer Lausegger, H. (2006):** Avdiovizualna dialektologija in njeni metodološki pristopi. V: Koletnik, M., Smole, V.: Diahronija in sinhronija v dialektoloških raziskavah. Zora, 41. Maribor, Slavistično društvo Maribor, 439–445.
- Menac-Mihalić, M. (2000):** Frazemi s nazivima kukaca u hrvatskim govorima. *Rasprave instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 26. Zagreb, 179–195.
- Menac-Mihalić, M. (2005):** Frazologija novoštokavskih ikavskih govora u Hrvatskoj (s rječnikom frazema i značenjskim kazalom s popisom sinonimnih frazema). Zagreb, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje – Školska knjiga.
- Menac-Mihalić, M., Smole, V. (2007):** Internacionalni frazemi sa sastavnicom *uho* u hrvatskim i slovenskim dijalektnim sustavima. V: Fink Arsovski, Ž., Hrnjak, A.: Slavenska frazeologija i pragmatika. Zagreb, Knjigra, 148–153.
- Novak, F. (1994):** Zapisovanje besednega zaklada govorjenega jezika posameznih krajev. *Traditiones, Zbornik Inštituta za slovensko narodopisje*, 23. Ljubljana, 69–77.
- Orehovec, M. (2004):** Vmešavanje v življenja drugih. *Etnolog, Glasilo Slovenskega etnografskega muzeja*, 14. Ljubljana, 73–92.
- Orožen, M. (1994):** Odvisnost narečnega besedišča in načina upovedovanja (izražanja) od spreminjajočega se načina življenja. *Traditiones, Zbornik Inštituta za slovensko narodopisje*, 23. Ljubljana, 79–86.
- Peršič, M. (2004):** "Etnologa pa ne" ali "Francke (pa) ni več". *Etnolog, Glasilo Slovenskega etnografskega muzeja*, 14. Ljubljana, 63–72.
- Petermann, J. (1988):** Frazologija v SSKJ (I–IV). *Obdobja, Sodobni slovenski jezik, književnost in kultura*, 8. Ljubljana, 301–310.
- Piirainen, E. (2004):** Cognitive, Cultural, and Pragmatic Aspects of Dialectal Phraseology—Exemplified by the Low German Dialect "Westmünsterländisch". *Dialectologia et Geolinguistica, Journal of International Society for Dialectology and Geolinguistics*, 12. Berlin, 46–67.
- Poklač, S. (2004):** Nekaj teoretičnih izhodišč o narečni frazeologiji in narečnih frazemih. *Jezikoslovni zapiski*, 10, 2004, 2. Ljubljana, 137–147.
- Rožac Darovec, V. (2006):** Metodološki in teoretični problemi ustne zgodovine. *Acta Histriae*, 14, 2006, 2. Koper, 447–467.
- Smole, V. (1994):** Folklorist med prevajanjem in zapisovanjem. *Traditiones, Zbornik Inštituta za slovensko narodopisje*, 23. Ljubljana, 143–154.
- Smole, V. (2007a):** Pomen leksema oko kot sestavine frazemov v slovenskem vzhodnodolenjskem govoru Šentruperta. *Zbornik Matice Srpske za filologiju i lingvistiku*, 50. Novi sad, 853–862.
- Smole, V. (2007b):** Vprašanje kvalifikatorjev v slovenskih (frazoloških) slovarjih knjižnega jezika in narečij (na primeru frazemov s sestavino rit, zadnjica, zadnja plat). V: Kržišnik, E., Eismann, W.: Frazologija v jezikoslovju in drugih vedah. Europhras Slovenija 2005. Ljubljana, Filozofska fakulteta, Oddelek za slovenistiko, 299–312.
- Smole, V. (2008a):** Hrvaški novoštokavski ikavski in slovenski vzhodnodolenjski frazemi – podobnosti in razlike. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 14. Zagreb, 59–78.
- Smole, V. (2008b):** Geolinguistična predstavitev izbranih frazemov s sestavino roka v slovenskih narečjih. *Slavistična revija*, 56, 2008, 2. Ljubljana, 49–73.
- Sok, J. (2004):** Čustva v pripovedih pripovedovalcev in pripovedovalk s Kozjanskega. *Etnolog, Glasilo Slovenskega etnografskega muzeja*, 14. Ljubljana, 93–105.
- Stanonik, M. (2001):** Teoretični oris slovstvene folklore. Ljubljana, Založba Znanstvenoraziskovalnega centra.
- Stanonik, M. (2004):** Razmerje med govorjenim in zapisanim na primeru knjižne zbirke Glasovi. V: Kržišnik, E.: Aktualizacija jezikovnozvrstne teorije na Slovenskem. Členitev jezikovne resničnosti. *Obdobja. Metode in zvrsti*, 22. Ljubljana, 331–351.
- Toporišič, J. (1987):** Slovensko narečjeslovje. V: Toporišič, J.: Portreti – razgledi – presoje. K zgodovini slovenskega jezikoslovja. Ob 400-letnici Trubarjeve smrti. Maribor, Založba Obzorja, 217–256.
- Trampusch, T. (1999):** Živalska frazeologija v govoru vasi Dob pri Pliberku na avstrijskem Koroškem. *Slovenski jezik – Slovene Linguistic Studies*, 2. Ljubljana – Lawrence (Kansas), 109–127.

- Turk, M. (1997):** Prilog proučavanja čakavske frazeologije. *Suvremena lingvistika*, 43/44. Zagreb, 313–324.
- Turk, M. (1998):** Frazeologija krčkih govora. V: Lukežić, I., Turk, M.: *Govori otoka Krka*. Crikvenica, Libellus, 265–298.
- Vajs, N., Zečević, V. (1994):** Frazeologija u rječniku hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika. *Filologija*, 22–23. Zagreb, 175–183.
- Vajs, N., Žic Fuchs, M. (1998):** Definicija i frazem u jednojezičnom rječniku. *Filologija*, 30–31. Zagreb, 363–368.
- Vulić, S., Maresić, J. (1998):** Frazemi u rječnicima izvornih čakavskih i izvornih kajkavskih govora. *Filologija*, 30–31. Zagreb, 395–402.
- Zuljan Kumar, D. (2007):** Narečni diskurz. Ljubljana, Založba Znanstvenoraziskovalnega centra.
- Žejn, A. (2006):** Graški leksični raziskovalni projekt – uresničevanje prvega delnega cilja. V: Koletnik, M., Smole, V.: *Diahronija in sinhronija v dialektoloških raziskavah*. Zora, 41. Maribor, 446–445.
- Weiss, P. (1994):** Teorija in praksa slovenskega narečnega slovaropisja. Primer govorov Zadrečke doline med Gornjim Gradom in Nazarjami. Doktorska disertacija. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.
- Weiss, P. (1998):** Slovar govorov Zadrečke doline med Gornjim Gradom in Nazarjami. Ljubljana, Založba Znanstvenoraziskovalnega centra.
- Weiss, P. (2000):** Označevanje v slovenskih narečnih slovarjih. *Jezikoslovni zapiski*, 6. Ljubljana, 27–44.
- Weiss, P. (2006):** Besedje na kolesu v (slovenskem) narečnem slovarju z etimologijami. V: Koletnik, M., Smole, V.: *Diahronija in sinhronija v dialektoloških raziskavah*. Zora, 41. Maribor, Slavistično društvo Maribor, 328–335.